

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

KZ ./ riksåklagaren ang. våldtäkt m.m.

(Hovrätten för Övre Norrlands dom den 4 april 2023 i mål B 806-22)

Högsta domstolen har förelagt riksåklagaren att svara skriftligen på överklagandet.

Jag vill anföra följande.

Inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom. Jag tillstyrker prövningstillstånd i fråga om brottets rubricering.

Jag föreslår att Högsta domstolen, med utgångspunkt i vad hovrätten funnit styrkt beträffande gärningen och i fråga om uppsåt, meddelar prövningstillstånd i fråga om brottets rubricering.

Det saknas enligt min uppfattning skäl för prövningstillstånd i frågan om domstolarnas bevisvärdering och i häktningsfrågan.

Prövningstillstånd i fråga om påföljd och skadestånd kan förklaras vilande.

Bakgrund

KZ har av hovrätten dömts för våldtäkt av normalgraden till fängelse i två år. Han har också förpliktats att utge ytterligare skadestånd till målsäganden (se tings- och hovrättens domslut).

Hovrätten förklarade i samband med domen att KZ omedelbart ska häktas och att han ska kvarbli i häkte till dess att fängelsestraffet får verkställas.

Överklagandena till Högsta domstolen

KZ yrkar att han ska frikännas från ansvar och skadeståndsskyldighet, i andra hand att gärningen ska bedömas som oaktsam våldtäkt eller mindre grov våldtäkt och att skadeståndsskyldigheten sätts ned. Han yrkar under alla omständigheter att påföljden ska mildras.

Han menar att det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar om det är bevisat att han gjort sig skyldig till våldtäkt samt i fråga om gränsdragningen mellan oaktsam våldtäkt, våldtäkt mindre grovt brott och våldtäkt av normalgraden.

Grunderna för min inställning

I 6 kap. 1 § första stycket brottsbalken i här aktuell lydelse stadgas bl.a. följande.

Den som, med en person som inte deltar frivilligt, genomför samlag eller en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för *våldtäkt* till fängelse i lägst två år och högst sex år. Vid bedömningen av om ett deltagande är frivilligt eller inte ska det särskilt beaktas om frivillighet kommit till uttryck genom ord eller handling eller på annat sätt. En person kan aldrig anses delta frivilligt om (...)

2. gärningsmannen otillbörligt utnyttjar att personen på grund av medvetslöshet, sömn, allvarlig rädsla, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada, psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i en särskilt utsatt situation (...)

Om brottet är mindre grovt döms enligt 6 kap. 1 § andra stycket brottsbalken (i aktuell lydelse) till fängelse i högst fyra år.

6 kap. 1 § brottsbalken i här aktuell lydelse trädde ikraft den 1 juli 2018 (SFS 2018:618).

Straffminimum för mindre grovt brott höjdes den 1 augusti 2022 (samtidigt med en höjning av straffminimum för brott av normalgraden) från allmänna fängelseminimum till fängelse i sex månader. Ändringen var inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan brottets olika svårhetsgrader (prop. 2021/22:231 s. 85).

Vid bedömningen av om en våldtäkt är att anse som mindre grov ska hänsyn tas till samtliga omständigheter vid brottet. Regeringen uttalade under förarbetena till 2005 års lagändringar att avsikten är att bestämmelsen ska tillämpas endast i undantagsfall där omständigheterna klart avviker från vad som normalt är fallet vid denna brottstyp (prop. 2004/05:45 s. 138). Enligt regeringen kan dock inte uteslutas att det kan förekomma fall som i och för sig är straffvärda och väl bör omfattas av benämningen våldtäkt, men för vilka ett minsta straff om fängelse två år är alltför ingripande. Avsikten är dock inte att få till stånd någon mildare straffvärdebedömning än den som för närvarande förekommer för våldtäktsbrott. (a. prop. s. 53). Som exempel på fall då bestämmelsen kan vara tillämplig nämns i propositionen att en person genomför samlag med en person som sover, men samlaget inskränker sig till att könsdelarna kommer i beröring med varandra, dvs. utan penetrering, samt

att personen vaknar och gör klart att han eller hon inte är intresserad av något sexuellt umgänge och att gärningsmannen då upphör med sina närmanden.

I rättsfallet NJA 2008 s. 482 I hade en person åtalats för att ha fört in sina fingrar i målsägandens underliv när hon sov. Högsta domstolen fann att våldtäktsbrottet var att anse som mindre grovt. Vid bedömningen beaktade Högsta domstolen särskilt att händelseförloppet var kortvarigt samt att den tilltalade avbröt sitt handlande så snart målsäganden vaknade och klargjorde att hon inte var intresserad av sexuellt umgänge. Vidare beaktades att våld eller hot om våld inte förekom och att gärningen, utöver den kränkning som övergreppet i sig innebar, inte hade några förödmjukande eller förnedrande inslag.

Omständigheterna i rättsfallet NJA 2008 s. 482 I var till stor del överensstämmande med det exempel som lagstiftaren gav i de dåvarande förarbetena på en situation för vilken den lindrigare straffskalan skulle kunna tillämpas (se a. prop. s. 138).

Rubriceringsfrågan berördes även i Högsta domstolens avgörande NJA 2013 s. 548. Den tilltalade hade fört in sina fingrar i målsägandens underliv för att kontrollera om hon hade varit otrogen. Gärningen ansågs vara en sexuell handling i den mening som avses i 6 kap. brottsbalken, trots att den tilltalade inte hade något sexuellt syfte. Handlingen, som var kortvarig, utfördes med våld och hot mot målsägandes uttryckliga vilja. Den tilltalade hade "grävt runt" i målsägandens underliv och det uttalade syftet var förödmjukande för henne. Våldtäktsbrottet kunde därför inte anses vara ett sådant undantagsfall att den lindrigare straffskalan skulle tillämpas.

I samband med 2018 års sexualbrottsreform uttalades att en bedömning av om brottet är mindre grovt kunde komma att aktualiseras i fler fall än tidigare. Det är en följd av att vissa gärningar som tidigare utgjorde andra brott (sexuellt ofredande eller brott enligt nu den upphävda bestämmelsen om sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning och grovt sådant brott) nu ska bedömas enligt bestämmelsen om våldtäkt. Tillämpningen ska dock alltså vara restriktiv. (Se prop. 2017/18:177 s. 83 f. och prop. 2004/05:45 s. 138.)

Min bedömning

Jag instämmer i domstolarnas bevisvärdering och anser lika med dem att det är målsägandens berättelse som ska ligga till grund för bedömningen av åtalet.

Genom målsägandens berättelse är det utrett att KZ penetrerat hennes underliv med sina fingrar när hon befann sig i en särskilt utsatt situation på grund av berusning och sömn. Lika med domstolarna är det min uppfattning att KZ haft uppsåt i förhållande till att målsäganden inte deltog frivilligt i den sexuella handlingen, som till följd av kränkningens allvar ska jämföras med samlag. KZ ska således dömas för våldtäkt. Frågan är om gärningen med hänsyn till omständigheterna kan bedömas som mindre grov.

Genom de genomgripande förändringar som skett i sexualbrottslagstiftningen sedan 2018 måste utrymmet för att bedöma en gärning av det slag det här är fråga om som våldtäkt, mindre grovt brott, ha minskat betydligt. Det är min uppfattning att rättsfallet NJA 2008 s. 482 I till följd av 2018 års reform i allt väsentligt torde vara överspelat.

Det måste framhållas att målsäganden och KZ vare sig har eller haft någon intim relation, att målsäganden till följd av kraftig berusning gått och lagt sig i en säng hemma hos KZ, att hon vaknar av att han penetrerar henne i slidan med sina fingrar och att hon först då upptäcker att hennes byxor är nerhasade. Målsäganden har också berättat att hon var öm i underlivet efter händelsen. Även om KZ avbrutit sitt handlande till följd av att målsäganden vaknat och då omedelbart ställt sig upp och förklarat att hon inte var intresserad av sexuellt umgänge med honom, måste den gärning KZ genom sitt handlande utsatt målsäganden för anses så allvarlig att det inte kan bli fråga om att bedöma gärningen som mindre grov våldtäkt.

Hovrättens domslut ska således fastställas.

Prövningstillstånd

Av 54 kap. 10 § rättegångsbalken följer att prövningstillstånd får meddelas endast om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens) eller om det finns synnerliga skäl till sådan prövning, såsom att det finns grund för resning eller att domvillor förekommit eller att målets utgång i hovrätten uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag (extraordinär dispens).

För prejudikatdispens krävs att ett avgörande av Högsta domstolen får generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar.

Jag kan inte se att det finns något prejudikatintresse i att Högsta domstolen prövar domstolarnas bevisvärdering eller hovrättens beslut om häktning. Jag avstyrker prövningstillstånd i denna del av målet.

Som jag angett ovan är det min uppfattning att rättsfallet NJA 2008 s. 482 I torde vara överspelat i frågan om bedömningen av om när en våldtäktsgärning ska anses mindre grov. Jag kan notera att tingsrätten i detta mål åberopat det rättsfallet, medan hovrätten i likhet med min uppfattning ansett detta som numera överspelat. Efter att ha inhämtat synpunkter från Åklagarmyndighetens Utvecklingscentrum, som bland annat har till uppgift att bevaka hovrättspraxis gällande sexualbrotten, är det min uppfattning att det finns ett tydligt behov av klagande uttalanden från Högsta domstolen gällande frågan om när en våldtäktsgärning kan bedömas som mindre grov efter den genomgripande reform på sexualbrottslagstiftningens område som genomfördes år 2018.

Målet är i sig renodlat och om Högsta domstolen beviljar ett partiellt prövningstillstånd innefattar målet inte några bevisfrågor.

Bevisning m.m.

Preliminärt åberopar jag inte någon bevisning och anser att målet kan avgöras på handlingarna.

Jag ber dock att få återkomma med bevisuppgift och med mina synpunkter på målets fortsatta handläggning för det fall prövningstillstånd meddelas.

Petra Lundh

My Hedström

Kopia till:

Utvecklingscentrum
Åklagarkammaren i Luleå (AM-36294-22)
Kammaråklagaren Klara Dahlström
Kammaråklagaren Fredrik Hannu